

KÖNYVISMERTETÉS

Slim, S. (2023). *Két magyar pszichoanalitikus esete Párizsban. Legenda, élet és titkok* (248 oldal). Fordította Fáber Ágoston. Budapest: Balassi Kiadó, 3200 Ft.

*Borgos Anna** recenziója

© 2025 The Author(s)

A kötet a magyar származású, Párizsba emigrált analitikus pár, Ábrahám Miklós / Nicolas Abraham (1919–1975) és Török Mária / Maria Torok (1925–1998) pályáját mutatja be, pontosabban leginkább pályájuk egy kitüntetett epizódjának, „esetének” jár utána elismerésre méltó aprólékossággal. A mikszáthi hangulatú magyar cím erre az „esetre” utal. (Az eredeti: *L'affaire Abraham et Torok. Legend, vie et secrets*. Presses Universitaires de France, Humensis, 2021.) A könyv a pszichoanalitikus, egyetemi oktató, tunéziai emigráns szerző hatszáz oldalas diszsertációjának egy része – ez a műfaji háttér nagyban meghatározza a szöveg jellegét és problematikus aspektusait is.

Ábrahám és Török nevéhez a pszichoanalitikus elmélet sajátos formája kapcsolódik; munkásságuk egy harmadik utat jelentett az ortodox freudizmus és a lacanizmus között. Munkájukra leginkább Ferenczi, Szondi és Melanie Klein, valamint a fenomenológia megközelítése hatott. Legfontosabb fogalmaik a transzgenerációs *fantom*, amely a trauma egyénen túli, nemzedékről nemzedékre átörökített titok jellegére utal; a *kripta* pedig egy hozzáférhetetlen veszteség a szubjektumban, amelyben az elveszett tárgy eltemetődik és megőrződik.

Ábrahám 1938-ban emigrált Párizsba, 1948-ban filozófusdiplomát szerzett, majd 1952-ig a Centre National de Recherche Scientifique kutatójaként dolgozott. A költői nyelv és a műfordítás elmélete foglalkoztatta; műfordítóként legnagyobb teljesítménye Babits Jónás könyvének francia fordítása. Ábrahám szerkesztette Ferenczi *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében* című művének francia kiadását (ford. Judith Dupont és Sylvio Samama, Payot, 1962), és előszót írt Hermann Imre *Az ember ősi ösztönei* című könyve francia fordításához (ford. Georges Kassai, Denoël, 1972).

Török Mária Budapesten vészelte át a háborút, 1947-ben emigrált, itt ismerte meg néhány év múlva Ábrahámot. Párizsi egyetemi tanulmányait nem fejezte be. Kezdetben óvodai vizsgálatokat végzett, Rorschach-tesztet vett fel a gyerekekkel, majd pszichoanalitikus praxist folytatott. Ábrahám halála után annak unokaöccsével, Nicolas Randal élte és dolgozott (1990-ben házasságot kötöttek). Kanonizálódásuk és fontosabb műveik kiadása már Ábrahám halála után történt

* Levelező szerző. HUN-REN Természettudományi Kutatóközpont, Budapest, Magyarország. E-mail: borgosanna@gmail.com

meg. Török Mária halála után, 1999-ben megalakult az Ábrahám Miklós és Török Mária Európai Egyesület.

Magyar nyelven munkájukról a legátfogóbb összeállítás az *Imágó Budapest* 2017/3-as tematikus számában jelent meg (fantom és kripta: Ábrahám Miklós és Török Mária pszichoanalízise), ahol Ábrahám tanulmánya mellett Carlo Bonomi, Nicolas Rand, Miklós Barbara és Takács Mónika, Dragon Zoltán, Esther Rashkin, Erős Ferenc és Bókay Antal szövegei olvashatók.¹

Slim könyve egyfajta nyomozás, a címben említett „eset” vagy ügy rekonstrukciója, felülvizsgálata. A szerző kiterjedt forrásanyagra támaszkodott: egyesületi dokumentumok, levelezések, sajtómegjelenések, személyes beszámolók és szakirodalmak. Az ominózus ügy Ábrahám Miklós-nak a Párizsi Pszichoanalitikus Társasághoz (SPP) benyújtott felvételi kérelme körül robbant ki 1972-ben. A (külső tagságra) jelentkezést elutasították a jelölőbizottság egy tagjának jelzése alapján, akinek tudomása volt egy jelölttel kapcsolatos információról (*titokról*), amelyet azonban nem oszthatott meg (ez minden bizonnyal a saját fia analizálását érintő határátlépés volt). A felvétel elutasítása tehát olyan tudásokra való hivatkozással történt, amelyekre titoktartás vonatkozott. Ábrahám (és Török) analitikusa, a szintén magyar emigráns Grünberger Béla már 1958-ban levelet küldött a tanulmányi bizottságnak, amely szerint „a páciens személyiségstruktúrája kizárja, hogy pszichoanalitikusként dolgozhasson” (114.), a döntésben minden bizonnyal ez az előzmény is szerepet játszott. A történet hordozza a pszichoanalitikus intézményrendszer ellentmondásait: megoszthatók-e bizalmas információk a döntéshez, az értékelésbe beleszólhat-e a jelölt saját analitikusa, aki a legjobban ismeri őt, ugyanakkor nem teljesen elfogulatlan.

Ábrahám és Török elgondolásában az analitikus elméletek (így Freudé is) személyes problémákból származnak – ez pedig, ahogy Slim rámutat, rájuk is érvényes. A könyv leginkább innovatív dimenziója annak megmutatása, hogy az analitikus pár kulcsfogalmai elméletük személyes rétegeire is rávilágítanak. A fantom, a kripta, a titok visszatérően felbukkan saját életükben is: elrejtések, elhallgatások, életrajzuk részleges (részben kényszerű) átírása, az egyetemi és szakmai pályájukkal kapcsolatos dezinformációk, melyeket későbbi életrajzok is (elsősorban Nicolas Rand nyomán) fenntartanak. (A kötet itt érinti az életrajzíró pozíciójának problematikáját is.) Súlyos transzgenerációs traumák, családi tragédiák, veszteségek és határsértések kísérték életüket: Török Mária anyjának öngyilkossága, akit Ábrahám legidősebb, tizenhároméves fia

¹Ábrahám Miklós és Török Mária magyarul megjelent írásai: Nicolas Abraham: A burok és a mag: a freudi pszichoanalízis tere és eredetisége. (Részlet *A burok és a mag* című kötetből. Ford. Nádasdy Nóra) In: Bókay Antal – Erős Ferenc: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Budapest: Filum, 1998, 298–312.; Ábrahám Miklós – Török Mária: Gyász vagy melankólia; A valóság topográfiája: vázlat a titok metapszichológiájáról. (Részletek *A burok és mag* című kötetből. Ford. Erős Ferenc és Miklós Barbara) *Thalassa*, 1998, 9(2–3), 123–156. https://epa.oszk.hu/05200/05246/00011/pdf/EPA05246_thalassa_1998_2-3_123-156.pdf; Ábrahám Miklós: Feljegyzések a fantomról; Török Mária: Egy félelem története: a fóbia tünetei – az elfojtott visszatérése vagy a fantom visszatérése?; Ábrahám Miklós: Hamlet fantomja. (Részletek *A burok és a mag* kötetből. Ford. Hárs György Péter és Pándy Gabi) In: Ritter Andrea – Erős Ferenc (szerk.): *A megtalált nyelv. Válogatás a magyar származású francia pszichoanalitikusok munkáiból*. Budapest: Új Mandátum, 2001, 66–94.; Ábrahám Miklós – Török Mária: A Farkasember bűvös szava. (Részlet. Ford. Gyimesi Júlia) *Thalassa*, 2006, 17(1), 23–47. https://epa.oszk.hu/05200/05246/00026/pdf/EPA05246_thalassa_2006_1_023-047.pdf; Nicolas Abraham: Az idő, a ritmus és a tudattalan. Gondolatok egy pszichoanalitikus esztétikáról. (Ford. Miklós Barbara és Takács Mónika) *Imágó Budapest*, 2017, 6(3), 19–42. https://imagobudapest.hu/wp-content/uploads/2017/11/IB_2017_3sz_pp019-42_N-Abraham.pdf; Ugyancsak olvasható magyarul Jacques Derrida előszava Abraham és Torok *Cryptonymie: Le verbiere de l'Homme aux loups* (Kriptónímia: A Farkasember verbáriuma) című könyvéhez: Fors. Nicolas Abraham és Maria Torok angol szavai. (Ford. Egri Petra) *Imágó Budapest*, 2021, 10(4), 52–61. <https://imagobudapest.hu/wp-content/uploads/2020/11/6-Derrida.pdf>.

talált meg; a fiú tizenöt évvel később szintén öngyilkosságot követett el, ezt megelőzően saját apja kezelte analitikusan. Ábrahám felesége, gyermekei anyja, Etlá 1949-től 2013-as haláláig pszichiátriai intézetben élt; Ábrahám hivatalosan soha nem vált el tőle, ugyanakkor kizárta a német jóvátételből, illetve őt és saját gyerekeit is az örökségből. A szakmai-morális határsértésekhez sorolható az is, hogy meglehetősen szelektíven hivatkoztak szellemi elődeikre vagy kortársaikra.

Az első fejezetekben Slim a szereplők családi hátterét és az emigráció előtti éveket ismerteti, majd az 1959-től párizsi Vézelay utcai lakásukon, fenomenológia és pszichoanalízis témakörében zajló szemináriumokon bontakozó gondolatokat. (Ábrahám többek között József Attila skizofréniájáról, s ennek kapcsán az analízis által kiváltott frusztrációról, ártalmakról beszélt.)

A könyv mintegy fele Ábrahám „esetének” és ezen keresztül az analitikus képzés intézményes folyamatának, komplex és ellentmondásokkal is terhelt jellegének részletes bemutatása, elemzése. Slim ötféle forrás/adatközlő nyomán rekonstruálja a történeteket: Élisabeth Roudinesco történész, pszichoanalitikus, René Major pszichoanalitikus, Alain de Mijolla pszichoanalitikus és Török Mária értelmezésében, valamint a Párizsi Pszichoanalitikus Társaság archívumának dokumentumai alapján. Roudinesco az *Histoire de la psychanalyse en France* (1993) című művében írja le az ügyet. Értelmezésében az elutasítás hátterében Grünberger Béla 1958-as levele állhatott. Roudinesco szerint ugyanakkor Grünbergernek nem lett volna joga beavatkozni a folyamatba – ezt Slim cáfolja, egyrészt Roudinesco egy későbbi szabályzatra hivatkozik, másrészt Grünberger nem kiképző analitikusa volt Ábrahámnak, és a beavatkozás tilalma csak erre vonatkozik. René Major több munkájában is visszatér az ügyre, Ábrahám titok, kriptá, fantom fogalmait is beépítve. Ő az eltanácsoló levél mögött Grünberger Török Mária iránti vonzalmát véli felfedezni. Alain de Mijolla *La France et Freud* című 2012-es könyvéből megismerhetővé vált Grünberger levelének szövege. Az Ábrahám–Török párral barátságban lévő Mijolla reflektál arra, hogy „mennyire nehéz úgy megírni valakinek a történetét, hogy annak ő maga is része” (122.). Török Mária 1985-ben, Ábrahám halála után tíz évvel kommentálta az esetet. Szerinte Grünberger saját analízatlan viszontlátétele, páciense iránt érzett gyűlölete és irigysége vezetett az alkalmatlanságról szóló levél megírásához, és valójában traumatizálta az analízisben Ábrahámot. Török szerint az egyesület 1972-es elutasításának Ábrahám 1975-ös halálához is köze lehetett.

A fejezet leghosszabb része a Párizsi Pszichoanalitikus Társaság archívumában feltárt jegyzőkönyvek alapján rekonstruálja az ügyet. Az üléseken szenvedélyes viták zajlottak, régi barátok keltek Ábrahám védelmére, az ellenzők viszont a „titok”, vagyis az analitikus határátlépés mellett a benyújtandó klinikai értekezés hiányára és a klinikai gyakorlat korlátozottságára is hivatkoztak. Mint Slim rámutat, Ábrahám talán ezért is inkább műveket, szövegeket (ritmusokat), mint pácienseket analizált. Míg Ábrahámnál a szakmai határsértés, Török Máriánál sokáig az egyetemi végzettség hiánya jelentett akadályt, aminek megszerzésére (be nem váltott) ígéretet tett, és így végül befejezhette analitikus képzését – erről is hosszas és kimerítően részletes leírást kapunk.

A titoktartás előírása a jelölőbizottságban és az üléseken, az analitikus titoktartási kötelezettsége, beleértve a „kanapérádiót” (a páciens beszámolója egy másik analitikussal való tapasztalatáról) nehéz helyzeteket és pszichésen is megterhelő állapotot idézhet elő. Slim François Perriert idézi az analitikus magányával kapcsolatban, aki felveti a terápiában átéltek megosztásának lehetőségét és szükségességét más, titoktartásra kötelezett személyekkel. Alapvető paradoxon, hogy a titok, amely az analitikus gyakorlat lényegéhez tartozik, az intézményes transzparenciát is megakadályozza. Ezek fontos gondolatok, kár, hogy elvesznek a rengeteg adat, dátum, név között. Az olvasó ahelyett, hogy átlátná a történetet, elvesz a részletekben.

Az utolsó, rövid fejezet Ábrahám és Török *Kriptonímia. A Farkasember verbárium*a című, 1976-ban megjelent munkáját mutatja be. Megismerhetjük Derrida előszavának keletkezési körülményeit, az ezt kísérő levelezéseket Jean-Luc Nancy, Derrida és Sarah Kofman között.

A disszertáció könyvesítésének következménye a túlságosan minuciózus, fölöslegesen részletező, túldokumentált szövegezés. Két példa, de számtalan hasonlót lehetne idézni: „Az Élisabeth Roudinesco könyvének 587. oldalán szereplő kifejezések lehetővé teszik számunkra annak megállapítását, hogy milyen forrásból dolgozott” (112.). „A jelölőbizottság ülésére 1972. október 24-én került sor. Minden jelöltet 1972. szeptember 24-én kelt levélben értesítettek. Ugyancsak tájékoztatták őket az adminisztratív kollégium december 5-re tervezett szavazásának időpontjáról” (134.). A szöveg időnként inkább egy bírósági jegyzőkönyvre emlékeztet.

Ami a fordítást illeti, stílusánál többé-kevésbé rendben van (bár akad néhány hiányos vagy zűrös mondat), viszont a pszichoanalitikus fogalmaknál számos hiba, melléfogás, szó szerinti fordítás szerepel a már szakmailag bevett fogalmak helyett. A legzavaróbbak: áttétel/viszontátétel helyett átvitel/ellenátvitel, transzfer/ellentranszfer; viszontátvételi érzések helyett ellentranszferenciális affektusok; kiképző analitikus/analízis helyett didaktikai analitikus/analízis (sőt többször „didaktikai elemzés”); Tanulmányi Bizottság helyett Tanügyi Bizottság; jelölőbizottság helyett jelölti bizottság; ősjelenet helyett ősi jelenet. A kötetet lektoráló Karády Viktor történeti és emigrációs értelmiségkutatói tudása bizonyára hasznára vált a könyvnek (Karády utószava is informatív), de nagyon érezhető a pszichoanalitikus (terminológiában jártas) szakmai lektor hiánya.

További hiányosság (ez inkább szerkesztői mulasztás), hogy a magyarul megjelent hivatkozott művek (Ferenczi, Freud, Ábrahám, Török, Hermann Imre munkái) sehol nincsenek megadva. Pedig például kiderülhetett volna, hogy a *L'instinct filial* ugyan szó szerint valóban „A gyermeki ösztön”-t jelent, de ez Hermann Imre *Az ember ősi ösztönei* című 1946-os munkájának fordítása. A *Deuil ou mélancolie* című Ábrahám–Török-munka Fáber fordításában változtatva szerepel *Gyász és búskomorság* és *Gyász vagy búskomorság* címen, miközben nyilvánvalóan Freud *Gyász és melankólia* című művének szóhasználatát kellett volna követnie.

A köteten átverekedve magam, felmerül a kérdés: kinek szól, és – főleg – magyarul milyen olvasónak lehet érdekes egy ilyen munka? Talán érdemesebb lett volna egy reprezentatív Ábrahám–Török-válogatáskötetet kiadni szakmai bevezetővel ellátva, amelyben röviden szó esik az „ügyről” és annak tanulságairól is, de nem ilyen terjedelemben és részletességgel.